

**ВНЕСОК В.В. КОЧУБЕЯ (1825–1879)
В КУЛЬТУРНИЙ ТА ПРОМИСЛОВИЙ
РОЗВИТОК СЕЛА/МІСТЕЧКА ДУБОВИЧІ**

В статті представлено частину відомого нам внеску одного з членів родини Кочубеїв – Василя Васильовича (30) (1825–1879) у розвиток культури, освіти, релігії, промисловості та громадського життя села Дубовичі Глухівського повіту Чернігівської губернії. З'ясовано, що завдяки його старанням с. Дубовичі у 1853 р. отримало статус містечка.

Ключові слова: Кочубей, Дубовичі, цукроваріння, Дубовицька ікона Божої Матері.

На даному етапі історії з реформування адміністративного поділу країни вагомим є факт дослідження історії кожного населеного пункту. Для повноти викладу у дослідження історії с/м Дубовичі бажаним є відкриття незнаних сторінок внеску кожного з представників роду Кочубеїв. Метою статті є акцентування на особистості, яка в той чи інший історичний період долучилась до державотворчих процесів.

За універсалом гетьмана Мазепи від 1688 р. [1, с. 8] і протягом трьох століть – до 1918 р. родина Кочубеїв проживала у селі/містечку Дубовичі та на х. Ретик Чернігівської губернії. І в історичні роки лихоліть, і в роки процвітання вони дбали про добробут людей та розквіт краю – зводили церкви, відкривали школи, розвивали дрібну мануфактуру, піклувались про підняття культурного та релігійного рівня мешканців поселення. Історичні події початку ХХ ст. примусили родину емігрувати. Та до сьогодні нагадують про внесок різних представників родини залишки будівель, що руйнуються, древні липи, тополі та історичні джерела, в яких задокументовано дбайливе ставлення Кочубеїв до родового маєтку с. Дубовичі (тепер Кролевецького району Сумської області).

У родословниках прийнято біля кожного представника чоловічої статі ставити порядковий номер. Для зручності оперування інформацією ми теж будемо притримуватись такого порядку, посилаючись на книгу В. Модзалевського «Малороссийский родословник» [2, с. 524–557].

В силу відомих історичних подій Василя Леонтійовича Кочубея (3) (1640–1708) було страчено у 1708 р., маєтки відібрано. Та згодом царською грамотою їх було повернуто і затверджено за родиною [1, с. 10]. Вдова Любов Федорівна (Жученко) виявилась дбайливою власницею, гарно господарувала і примножувала добробут. По смерті заповіла с. Дубовичі старшому сину Василю (4) (1680–1743) [2, с. 530]. З того часу і до 1879 р. Дубовичі знаходились під постійним покровительством Василів Кочубеїв: Василь (8) (1728–1792), Василь (12) (1750–1800), Василь (16) (1784–1844), Василь (30) (1829–1878). Коли відійшов у вічність Василь Васильович (30), маєтності залишились неповнолітнім дітям – двом синам та донці, старшою серед яких була Варвара. Вона і стала останньою власницею маєтку [1, с. 11].

Кожен з представників роду Кочубеїв намагався покращити маєток в часи господарювання. Любов Федорівна Кочубей (Жученко) на хут. Ретик, поблизу с. Дубовичі, у 1710 р.

збудувала дерев'яний храм Успіння Божої Матері [1, с. 3]. Вона клопоталася перед гетьманом І. Скоропадським вивільнити її села від постояльців московських [3, арк. 5–5 зв.].

Правнук Василя Леонтійовича та Люби Федорівни – Василь Васильович (8) (1728–1792) – долучився до зведення розкішного кам'яного храмового комплексу в центрі села – двохпрестольної церкви Різдва Богородиці з кам'яною огорожею, дзвіницею з десятьма дзвонами, господарськими будинками [1, с. 2]. Це свого роду була фортифікаційна споруда. Південна частина огорожі становила дев'ять кімнат, які здавали в найм.

Удова Василя Васильовича (12) – Олена Василівна Туманська (1762–1836) – після смерті чоловіка у 1800 р. протягом двадцяти п'яти років керувала господарством. У 1816 р. вона склала заповіт, за яким всі маєтки розділила між дітьми. Село Дубовичі успадкував старший син Василь (16) [3, с. 539–540].

Розквіту Дубовичі зазнали в роки господарювання Василя Васильовича (30) (1829–1878) – сина Василя Васильовича (16) (1784 – 1844) та Варвари Миколаївни Рахманової (...–1846), який народився в Москві. У 1848 р. він закінчив курс Імператорського Училища Правознавства, колезький секретар 1851 р. [3, с. 547–548]. Він, як і інші члени родини, вів багатогранну діяльність, відзначився у сфері просвітництва, розвивав сільське господарство, займався соціальним захистом населення, всіляко піклувався про підняття добробуту у поселеннях, де мав маєтки.

Ярмарки. Місцеві жителі с. Дубовичі займались рибальством, бджільництвом, сільським господарством. Щоб підняти економічний і соціальний рівень населеного пункту та для пожвавлення сільського життя Василь Васильович 1852 р. написав прохання Миколі I, щоб імператор дозволив запровадити у Дубовичах ярмарки [4, арк. 53–53 об]. Кочубей отримав дозвіл на проведення двох – у Десяту п'ятницю після Пасхи на святкування Дубовицької ікони Божої Матері та 2 серпня – в день Василя Блаженного, на честь якого хлопчики носили ім'я Василь. Це давало змогу обмінюватись сільськогосподарським інвентарем, домашнім начинням, ткацькими виробами тощо.

Надання селу статусу містечка. 20 липня 1853 р. Василь Васильович подав ще одне прохання імператору – про те, що «для збуту і покупки необхідних товарів тутешнім і сусідським мешканцям корисно буде запровадити щонедільні торги» і «надати селу Дубовичі статус містечка» [4, арк. 54–54 об].

Школа. У 1854 р. Василь Васильович написав прохання на ім'я Директора училищ Чернігівської губернії Київського навчального округу про надання дозволу на відкриття у своєму дубовицькому маєтку і на своє утримання приходського училища «для первонаочального обучения грамоте крестьянских детей своего владения». І йому дозволили це на 10 років [6, с. 22]. А двома роками раніше, у 1852 р., він звертався з цим проханням до архієпископа Чернігівського і Ніжинського Павла. Крім того Кочубей клопотався щодо надання дозволу священнику с. Тулиголове Кирилу Черняхівському зайняти в училищі посаду вчителя Закону Божого [7].

Хресний хід. В приходському храмі села знаходилась

місцева святиня – чудотворна Дубовицька ікона Божої Матері [1, с. 3]. Щороку восени у сусіднє м. Кролевець, що за 17 верст від м. Дубовичі [1, с. 1], на Воздвиженський ярмарок з'їжджалося багато народу [1, с. 6]. З 1861 р. встановлено хресний хід з іконою з Дубовичів до Кролевця для поклоніння вірян на час проведення ярмарку. У вересні 1861 р. цю подію було ознаменовано приїздом в Дубовичі Чернігівського архієрея Філарета (Гумілевського) [8].

Церкви. З давніх-давен у с. Дубовичі стояв дерев'яний храм Архангела Михаїла. В 1777 р. клопотаннями Василя Васильовича (8), його фінансовою підтримкою і коштами прихожан було зведено двопрестольний кам'яний храм в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці [1, с. 2] «з окремо стоячою» дзвіницею [9, арк. 74 зв].

У 1855 р. на одному з сільських кладовищ було зведено дерев'яну церкву Успіння Пресвятої Богородиці з будівельного матеріалу, подарованого Василем Васильовичем. У будівництві брали участь парафіяни, долучалися кошти приходської церкви.

З дозволу архієпископа Чернігівського Філарета в 1863 р. Василь Васильович (30) своїм коштом збудував у парку Введенську двохярусну домову церкву, яка слугувала родиною усипальницею [10, с. 53]. Нижній храм було освячено в ім'я мучениці Надії на честь першої дружини Надії Михайлівни Маркович (1837–1862) [1, с. 6].

Промисловість. У 1839 р. на околиці Дубовичів, поряд з винокурним та костопальним заводами, збудували цукровий. Для цього тут було все необхідне – ліс, земля, сировина, робоча сила тощо [11, с. 121]. Відомо, що у 1857 р. у Дубовичах проходила таксація лісу [1, с. 13].

Те, що у 50-х роках XIX ст. в маєтку працювали винокурний і цукровий заводи, говорить про високий індустріальний розвиток і модернізацію господарств Кочубея [1, с. 12]. Журнал «Сельское хозяйство» за 1856 р. подає короткі відомості про цукроварню В.В. Кочубея в Глухівському повіті Чернігівської губернії. У виданні описується технологічний процес виготовлення цукру, починаючи з сівби буряка [12, с. 193–198]. У 1860–1861 рр. цукроварня виробляла 2340 пудів цукру-піску.

У середині XIX ст. швидкими темпами здійснювалася технічна перебудова підприємств цукрової галузі. Продуктивність вогневих була значно меншою за виробничу потужність парових, принцип дії яких полягав не у виварюванні соку та сиропу на голому вогні, а у згущенні його під парою [13, с. 48]. Кочубеївський завод було закрито у 1894 р. у зв'язку з реформою податкової системи міністра фінансів Російської імперії С.Ю. Вітте, за якою на алкогольні виробниці поширювалася державна монополія [13, с. 49].

Діти. Другою дружиною Василя Васильовича (30) була Марія Іванівна Драгневич (1848–...). Від неї народились Варвара (1869), Леонтій (1871) та Михайло (1875). Після смерті батьків з 1878 р. маєток у м. Дубовичі знаходився під опікунською радою [13, с. 53]. У 1890 р. Варвара Василівна вийшла заміж за троюрідного брата – Василя Петровича Кочубея (48) (1868–1940). Та лише в 1896 р. як найстарша

донька вона успадкувала дубовицький маєток. У 1897 р. на місці старого кам'яного будинку молода родина провела закладку нового двохповерхового дерев'яного, будівництво якого завершили в 1898 р. У подальші роки Варвара Василівна і Василь Петрович разом піднімали господарство і примножували володіння – розвивали сільськогосподарську справу, заклали сад, побудували оранжерею, теплиці; господарські будівлі було телефонізовано [1, с. 16].

Аналізуючи викладене, ми бачимо, наскільки виважено, ретельно і всебічно підходили до соціальних, освітніх, громадських питань представники родини Кочубеїв у населених пунктах, де мали свої маєтки. Вони піклувалися не лише про збагачення власного майна. Завдяки їх внеску у розвиток промисловості, освіти, культурного і релігійного життя, чисельність населення Дубовичів станом на 1903 р. складала близько 4000 чоловік. Архітектурний ансамбль центру містечка, ймовірно, був оновлений у XIX ст. Дотепер свідчать про це кілька будівель, які потребують ремонту, реставрації та збереження.

ПОСИЛАННЯ

1. Павлович П.А. Дубовичи. Имя Варвары Васильевны Кочубей, Глуховского уезда, Черниговской губернии. – К.: Тип. Кульженко. – 1903. – 145 с.
2. Модзалевський В.Л. Малоросійський родословник Т. 2, Е–К. – К.: Тип. т-ва Г.Л. Фронцкевича и К°, – 1910.–720 с.
3. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК), ф. 1219, оп. 1, спр. 5–5 зв.
4. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. 679. оп. 3 спр. 388.
5. ДАЧО, ф. 679. оп. 3 спр. 388.
6. ЦДІАК, ф. 707, оп. 20, спр. 19.
7. ЦДІАК, ф. 707, оп. 20, спр. 19.
8. Черниговские епархиальные известия – Чернигов, 1861. – № 7. – С. 335–341, 363–366.
9. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1009, спр. 4.
10. Черниговские епархиальные известия – Чернигов, – 1863. – № 6. – С. 53.
11. Яременко М. Нарис історії Сумщини. Посібник з історії рідного краю для шкіл, серед спец і вузів. – Вип. 3.: поч. XIX ст. – 1961 р. – Суми, 2000. – С. 121.
12. Журнал сільського господарства – М.: Университетская тип. – 1856. – № 3. – С. 193–198.
13. Гурба В.Г. Дубовичі: історико-краєзнавчий нарис. – К.: Бізнесполіграф, 2012. – 279 с.: фотогр. + 4 с. дод.

Іванченко Л.А. Кочубей В.В. (1825–1879) и его вклад в культурное и промышленное развитие села/местечка Дубовичи

В статье излагается часть известного нам вклада одного из представителей семьи Кочубей – Василия Васильевича (30) (1825–1879) в развитие культуры, образования, религии, промышленности и общественной жизни села Дубовичи Глуховского уезда Черниговской губернии. Установлено, что благодаря его стараниям Дубовичи в 1853 г. получили статус местечка.

Ключевые слова: Кочубей, Дубовичи, сахароварение, Дубовицкая икона Божьей Матери.

Ivanchenko L.A. Kochubey V.V. (1825–1879) and his contribution to the cultural and industrial development of the village/town Dubovychi

The article presents a part of the contribution of one of the members of the Kochubey family – Vasyl (30) (1825–1879) in the development of culture, education, religion, industry and public life of the village Dubovychi of Hlukhiv County of Chernihiv province. It was found that due to his efforts Dubovychi in 1853 received the status of town.

Key words: Kochubei, Dubovychi, sugar, Dubovychi icon of Our Lady.

22.02.2017 р.

j